

**ANTİK YUNAN KÜLTÜRÜ, AYDINLANMA VE FIN DE SIECLE(YÜZYIL SONU) ÜÇGENİNDE
SANATÇI SORUNSALI**
**ARTIST PROBLEMATIC IN THE TRIANGLE OF ANCIENT GREEK CULTURE, ENLIGHTENMENT
AND FIN DE SIECLE(END OF THE CENTURY)**

Batuhan ASUTAY*

Öz

Bu çalışmada, Antik Yunan Kültürü, Aydınlanma ve Fin de Siécle dönemlerindeki sanatçı kavramlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Sanatın ve sanatçının ne olduğuna dair yöneltilen sorulara tarihsel açıdan bir cevap oluşturma niteliği taşıyan bu çalışma, söz konusu dönemlerin içerisindeki tanımlamaları esas alarak, sanatçı sorunsalına ışık tutmaya çalışmaktadır.

Günümüzde dahi kullanımı yaygın olan sanatçı kelimesi, nitelediği kişiler açısından da farklılık göstermekte ve bu kişilerin sanat alanlarına göre ele alınmaktadır. Kimi zaman bir zanaatkâr, kimi zaman ise bir yazar için kullanılabilen bu niteleme sözcüğü, geçmişte de bir takım kıstaslara göre şekillenmektedir. Bu değişimlerin meydana getirdiği çeşitliliklerin yansıtılacağı bu çalışmada öncelikle sanatçı ve zanaatkâr arasındaki benzerlikler ve farklılıklar incelenecektir. Sonrasında, Aydınlanma ile belirginleşen sınırların gösterimi ile birlikte, içinde bulunduğu çağın özelliklerini bir çöküş olarak ele alan 19. Yüzyılın sonunu ifade eden Fin de Siécle döneminin sanatçı açısından nasıl bir etki oluşturduğu ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sanatçı, Sanat, Antik Yunan Kültürü, Aydınlanma, Fin de Siécle.

Abstract

In this work, it is aimed to examine the concepts of artists in the periods of Ancient Greek Culture, Enlightenment and Fin de Siécle. This study, which has the character of making an answer from the historical point of view, is trying to shed light on the artist problematic on the basis of the definitions within the periods.

The Word 'Artist', which is still widely used today, also differs in terms of the persons it describes and is handled according to the artistic fields of these persons. This word of qualification, which is sometimes used for a craftsman and sometimes for a writer, has been shaped by a number of criteria in the past. In this work, which reflects the diversity of these changes, primarily the similarities and differences between the artist and the craftsman will be examined. Later, with the indication of the transpiring boundaries by the Enlightenment, the influence of the Fin de Siécle period, which expresses the end of the nineteenth century treated by the features of the present age as a collapse, with regard to artist concept will be examined.

Keywords: Artist, Art, Ancient Greek Culture, Enlightenment, Fin de Siécle.

Giriş

Düşünce dünyasında insan zihnini oldukça meşgul etmiş olan değişim olgusu, gerek sözlü gerek yazılı örnekleriyle geçmişten günümüze ulaşmayı başarmıştır. Felsefe Tarihinde 'Presokratik Evre' olarak tabir edilen dönemde yer alan Herakleitos'un 'panta rei -her şey değişir/akar-' deyişi, değişim olgusu üzerine söylenmiş en eski örneklerden biridir. Bu deyişle birlikte 'değişim olgusu' nirengi noktası olarak kabul edildiğinde, sanatçı kavramının tarihsel süreç içerisinde uğradığı epistemolojik değişimler, bu kavramın tanımlanabilirliğini güçleştirmiştir. Tanımlama çalışmalarının nitel ve nicel özellikleri değişkenlik gösterse de 'Fin de Siécle' etiketi ile birlikte, 'yüzyıl sonu' olarak adlandırılan bu dönemde, sanatçı kavramına nüfuz eden 'çöküş' sorunsalı, bu sürece kadarki tanımlamalara oranla daha radikal bir tutum içerisinde olmuştur. Sanat ve sanatçı kavramının yeniden ele alınmasının yanı sıra, Avrupa'nın 19. Yüzyılda yaşadığı gerek endüstriyel gerek siyasal yeniliklerle birlikte, edebiyat alanı açısından sanatçının yeni kimlik özelliklerinin eski yapılarla uyumsuzluğu sorunu ortaya çıkmıştır. İşte bu uyumsuzluğun gözler önüne serilmesi, yeni bir anlayış inşası gerekliliği, 'Fin de Siécle' sürecinin basamaklarını oluşturmuştur. Bu basamakların daha anlamlı bir yapı oluşturması amacıyla, sırasıyla Antik Yunan Kültürü, Aydınlanma ve 'Fin de Siécle' dönemine kadarki sanat ve sanatçı tanımlamalarının incelenmesi, çalışmanın yapısı açısından oldukça önemlidir. Bunun için öncelikle 'sanat' kelimesinin etimolojik olarak incelenmesi gerekmektedir.¹

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alman Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

¹ Çalışmada yabancı dildeki eserlerden yapılan alıntıların çevirisi yazara aittir.

1. Antik Yunan Kültürü ve Aydınlanma Dönemlerinde Sanat ve Sanatçı Kavramları

1.1. Sanat - Sanatçı ve Zanaat - Zanaatkâr Ayrımı

Sanat'ın kesin bir tanımını ortaya koymak her ne kadar zor olsa da, tarih boyunca sanatçılar ve düşünürler konu ile ilgili düşüncelerini aktarmayı sağlamışlardır. Sanat kavramının tanımlanması için öncelikle kelimenin tanımı ve hangi anlamlarda kullanıldığı açıklanmalıdır.

Arapça 'san'a'(yapmak, üretmek) kökenli 'san'at' sözcüğü, 'ustalık, hüner, mârifet' anlamlarını taşımakla birlikte Türkçeye olduğu gibi geçmiş, Batı dillerinde İngilizce ve Fransızca 'Art', Almandada ise 'Kunst' sözcüğü ile ifade edilmiştir. Etimolojik olarak sanat sözcüğünün Batı dillerindeki kökenine bakıldığında, Eski Yunanca 'τέχνη (tékhne)' (Frisk, 1960, 889) sözcüğü ile karşılaşılmaktadır. Sözcüğün anlamları incelendiğinde ise, beceri ve zanaatkârlık anlamları görülmektedir. Endüstri devrimine gelene kadar İlkçağ ve Ortaçağ boyunca sanat ve zanaatkârlık, birbiri içine geçmiş iki kavramdı. Bu süre zarfında üretilmiş herhangi bir malzeme/ürün/eser, pratik bir çerçevede zanaat alanına girmekteydi. Aynı zamanda sanatçı ile zanaatkâr arasında keskin bir farkın bulunmayışı, sanatsal açıdan yaratıcı düşünce ve teknik bilgi arasında da ayırım oluşturmamıştır. İmgesel olarak yaratımın ya da diğer bir deyişle entelektüel tasarımın, deneyimle birlikte öğrenilmiş tekniğin ötesine geçmemesi de, sadece doğal bir üretim oluşturmaktaydı. Immanuel Kant bu durumu 'Kritik der Urteilskraft' adlı eserinde(Kant, 1963, 43) "tekniğin teoriden(örneğin geometrideki arazi ölçüm sanatı), uygulamanın kuramsal yetenekten ayrıldığı gibi, insanın beceresi olarak sanat da bilgiden ayrılması(bilgiden gelen yetkinlik)" gerektiğini belirtmiştir.

Kant'a göre bir diğer ayırım ise amaç ilişkisidir. Sanat ve Zanaat arasındaki amaç ilişkisi, sanatın kendine has özgür bir amacı, zanaatın ise maddi kazanımla ilgili bir amacı olduğunu vurgular. Kant'a göre sanat, zanaatten farklıdır. Çünkü ilki bağımsız iken, ikincisi maddi bir amaç güder. İlki bir oyunmuş gibi görülebilir. Oysaki bu, kendisini tamamlayabilme amacı güden hoş bir uğraştır. İkincisi ise, meslekîdir; yalnızca maddi bir karşılık yönüyle cezbedici olan, kendisi için zorunlu bir uğraştır (Kant, 1963, 43).

Böylelikle Kant'ın ortaya koyduğu ayırımla sanat ve zanaat birbirinden ayrılmış, aralarındaki sınır çizilmiştir.

Immanuel Kant'ın sanat ve zanaat arasında yaptığı bu ayırımın öncesinde durum nasıldı? Bu sorunun cevabı için antik metinlere göz atılması gerekmektedir. Platon'un on bölümden oluşan 'Devlet' adlı eserinde, söz konusu sanat olduğunda çizilen genel tablo, sanatın ve zanaatın birbiri içine geçmiş iki kavram olduğu keskin bir biçimde görülmektedir. Bunun için 'Devlet'te geçen örneklerin incelenmesi yeterlidir. Bu örneklerden bazıları Şifa Sanatı, Aşçılık Sanatı, Üzümcülük(Bağ) Sanatı, Eskrim Sanatı, Ses Sanatı, Binicilik Sanatı, Çobanlık Sanatı, Dümencilik Sanatı, İnşâ Sanatı, Beste Sanatı, Savaş Sanatı, Eczacılık Sanatı, Ölçüm Sanatı, Aritmetik Sanatı, Gölgeleme Sanatı, Hokkabazlık Sanatı gibidir(Platon, 1985, 8-362).

Kant'ın 'Kritik der Urteilskraft'ta yaptığı ayırımın öncesinde görüleceği gibi, Platon'un 'Devlet' adlı eserinde sanat ve zanaat bir tutulmuş, ayrıca Kant'ın da ifade ettiği gibi, zanaatın maddi bir yarar hedeflediği Platon tarafından da her sanatın kendine yönelik bir fayda sağladığı konusunda hem fikir olduğu gözlenmektedir(Platon, 1985, 28).

Yukarıda, Kant'ın sanat ve zanaat arasında yaptığı ayırımlardan ilki olan kuram-uygulama sorununa getirdiği açıklamaya yer verilmişti. Kuram-uygulama sorununa Platon'un görüşüyle bakıldığında ise, 'Devlet' eserinde, harflerin şekillerini bilmeden, onların sudaki ya da aynadaki yansımalarının tanımlanamayacağını, bilakis her ikisinin de aynı sanata ve beceriye bağlı olduğunu ifade etmiştir(Platon, 1985, 102).

Eski Yunanca 'τέχνη(tékhne) sözcüğünün sanatın sadece teknik bölümünü karşıladığını ve Platon ve Aristoteles gibi düşünürlerin, sanatçı sözcüğünü zanaatkâr ile birbirine yakın tanımladığı gösterilmiştir. Belirgin bir ayırımın olmayışı, özellikle gelir aracı olarak zanaati ön planda tutmaktaydı. Elbette ki, sanat ve zanaat arasındaki ayırımın tanımlanmaması, güzel sanatların ya da sanatın olmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim sanatla ilgili bir takım eserler yazılmış, sanat konusuna yönelilmiştir (Örneğin Aristoteles'in Poetika adlı eseri).

Kant'ın da belirttiği gibi, 'sanatın özgür bir alan oluşu' ilkesiyle birlikte, estetik kaygılar amacıyla üretilen nesnelerin ortaya çıkışı, Güzel Sanatlar'ı meydana getirmiştir. Bu terimin ortaya çıkması, 17-18. ve 19. Yüzyıllarda sanayi devrimiyle gelen yenilikler, sosyal ve fen bilimlerindeki sıçrama ile birlikte, sanata dair görüşlerin de yeniden ele alınmasını sağlamıştır. Güzel sanatlar terimi bu dönemde beş ana ve iki ek grubu içerisinde barındırmaktaydı: 'mimari, heykeltıraş, resim, müzik, şiir' olarak ana grup, 'dans ve drama' olarak da ek grupları ifade etmekteydi. Böylece eski çağlardaki sanat ve zanaat birlikteliği ortadan kalkmıştır. Fakat o dönemde sanat, henüz bilimselleşmiş bir alan olarak kabul görmemektedir ki, Hegel'in 1817 ve 1829 tarihleri arasında verdiği estetik derslerinden elde edilen bilgilere bakıldığında, güzel

sanatların, dönemin şartlarında henüz bilimsel bir kimlik kazanmadığı görülmektedir. Kendisinden önceki düşünürleri de konuya dâhil eden Hegel, Kant'ın düşüncelerini de yorumlayarak(Sanatsal faaliyetin oyuna benzetilmesi), sanatın bilimsel açıdan ele alınabilmesi durumunu irdelemiştir. Güzel sanatın bilimsel bir incelemeye değmeyecek olduğunu söyleyen Hegel'e göre güzel sanat, yalnızca hoş bir oyun olarak kalmakta ve daha ciddi ereklere izlediğinde bile, bu ereklere doğasıyla çelişmektedir. Fakat eninde sonunda, yalnızca o oyunun olduğu gibi bu ciddiliğin de hizmetinde durur ve kendi varoluş ögesi için olduğu gibi aldatma ve görünüş etkilerinin aracına hizmet etmektedir(Hegel, 2007, 5).

Doğadaki güzel nesnelere, sanatsal güzel nesnelere arasındaki ayrımı bir önceki bölümde ele almıştık. Hegel'e göre de sanatın güzel bir nesnesi, doğanın güzel bir nesnesinden ayrılmaktadır. Hegel, sanatsal güzel olanın doğanın güzelinden daha yüksekte durduğunu belirtmiştir. Çünkü ona göre; "Sanatın Güzelliği Tinden doğan ve yeniden doğan Güzelliktir ve Tin ve ürünleri Doğadan ve fenomenlerinden ne kadar yüksekte duruyorsa, Sanatın Güzeli de Doğanın Güzeline o kadar yüksekte durur(Hegel, 2007, 2).

Hegel'le birlikte, sanatın bilimsel bir kimliğe sahip olmayışının yanı sıra, kendisi ile aynı yüzyılda yaşamış olan düşünür Alexander Gottlieb Baumgarten, sanatın bir parçası ve felsefenin bir inceleme alanı olan estetik'in bilimsel bir alan olması yolunda pay sahibidir. Estetiğin(Serbest Sanatlar Teorisi, Alt Bilgi Kuramı, Güzel Düşünme Sanatı, Aklın Benzeşim Sanatı), duyuşsal bilginin bilimi olduğunu söylemiştir(Baumgarten, 2007, 11) ve böylelikle estetik biliminin önsözü oluşturulmuş olur.

'Estetik' kelimesi Eski Yunanca 'αἰσθησις'(aisthēsis - Tr. Duyum, Algı, Alm. Wahrnehmung) isminden türemiş olan "duyular aracılığıyla algılama" anlamına gelen 'αἰσθησις'(aisthanomai) kelimesinden gelmektedir(Frisk, 1960, 45). Antik Yunan dünyasında bu kelime, bilgi felsefesi alanına konabilecek bir durumdadır. Örneğin Platon'un 'Phaidon' eserinde dikotomik bir anlam taşır ve metinde ruh-beden ilişkisi olarak aynı zamanda görünen nesnelere akıl yoluyla ve görünmeyen nesnelere de düşünme yoluyla ulaşılabilen bir bütünlük üzerine işaret edilmiştir. Platon'un bakış açısına göre nesnelere dokunulabilir, görülebilir ve duyularla algılanabilir olması gerekmektedir. Fakat o kendisinde aynı olan şeylere hiçbir surette başka türlü ulaşamamaktadır, tıpkı ruhun kendisini düşünmek gibi. Çünkü O'na göre bu şeyler aksine görünmezdir ve görülemezler(Platon, 1984, 19).

1.2. Mimetik Sanat Anlayışı

Mimetik sanat anlayışı Antik Yunan'da başlayıp, 18. Yüzyıla kadar geçerliliğini sürdürmüştür. Eski Yunanca 'μίμησις'(mīmēsis - Tr. Taklit, Alm. Nachahmung) sözcüğü (Frisk, 1960, 241), en genel tanımıyla, doğadaki herhangi bir nesnenin kaynak olarak kullanımıyla, o nesneden esinlenerek, bir çeşit taklitçilik veya öykünmecilik ile kaynak alınan nesnenin yansımalarını taklit esere aktarmaktır. Bu durumda sanatçı, doğadaki herhangi bir nesneyi, kendisine örnek alarak, o nesneden bir çeşit temsil eser çıkartan kişi durumundadır. Mimetik sanat anlayışını açıklamak üzere Platon, karyola örneğini verir. Ona göre karyola ideası ilk yaratıcı(tanrı) tarafından ortaya konulmuştur. Bir marangoz bu ideadan biçimsel olarak pay alarak bir karyola imal eder. Ressam(sanatçı) ise, marangozun ortaya koyduğu bu nesnenin bir benzerini/görüngüsünü meydana getirir. Platon'a göre bir karyola, kendisi gibi olan bir nesne olmasına rağmen, değişik açılardan bakıldığında, karyolanın görüntüsü değişmektedir. Bu sebepten ötürü, ressamın da bir görüngü üzerinden yola çıkarak, gerçeği yansıtmadığını, ancak ve ancak görüngünün görüntüsünü verdiğini söyler(Platon, 1985, 356).

Mimetik sanat anlayışının diğer ve en önemli düşünürü Aristoteles'tir. Aristoteles, Eğitimci Platon'dan farklı olarak, idealar kuramındaki güzel idea'sından pay alan (μέθεξις - méthexis) sanat eylemlerini bir taklit unsuru olarak değil, gerçek bir nesnenin ya da bir diğer deyişle doğal nesnenin taklidini kavramsal açıdan ele almıştır. Aristoteles'e göre mimetik araçlar aynı zamanda ereksel nedenlerle birlikte kavramsal bir işleve sahiptir. Bu kavramsal işlevin en bilinen örneği tragedya sanatının psikolojik ereği olan 'καθαρὸς'(katharós) (Frisk, 1960, 752) kökünden türeyen Katharsis(Tr. Arınma, Alm. Reinigung) sözcüğüdür. Aristoteles, Poetika adlı eserinde şiirin, epos'un, tragedya'nın, komedyanın, dithrambos şiiri ile flüt'ün, kitara sanatlarının büyük bir kısmını taklit(mimesis) açısından aynı kategoride tutmuş, fakat bu sanatların taklit etmede kullanılan araçlar, taklit edilen nesnelere ve son olarak da taklit tarzı bakımından ayrıştığını ileri sürmüştür(Aristoteles, 1987, 11). Mimetik sanat anlayışında Platon ve Aristoteles arasındaki tanımsal bir diğer ayrım ise, Aristoteles Öykünmeciliği'nin, Platon'a kıyasla daha rasyonel ve metafizikten uzak oluşudur. Platon'un İdealar Kuramı ile birlikte karşılaşılan metafizik tanımın ötesinde, Aristoteles, mimarlığı örnek göstererek, "sanatsal beceri ile tasarım gücü, rasyonel ve gerçekle örtüşen düşünceyle aynı amaçta" olduğunu ileri sürerek, yeteneğin ve bilginin birleşiminin rasyonel bir ikililik olduğunu göstermiştir(Aristoteles, 1911, 73).

Sanatçı kavramının tarihsel dönüşümü üzerine yoğunlaşıldığında, tarih boyunca sanat etkinliği üzerinde çeşitli gruplamalar oluşmuştur. Sanatçı, kimi zaman doğayı taklit eden bir taklitçi ya da kimi

zaman doğadaki nesnelere kaynak olarak o nesnelere öykünen kişi olmuş, bazen biçimci ya da duygucu, sezgici veya iradeci olarak tanımlanan bir özne olmuştur. Söz konusu sanatçıların ortaya koyduğu nesnelere yola çıkarak da sanata dair bir takım tanımlar ortaya konulmuştur. Sanata dair yapılan bu tanımlar her ne olursa olsun, sanatçı bu eserleri ortaya koyan ve sanat tanımını belirleyecek olan asıl öznedir. Diğer bir deyişle sanat, sanatçıya bağlı ele alınmaktadır. Çünkü herhangi bir sanat eserini kategorize ederken, o nesnenin biçimine ve diğer özelliklerine bakıldığında, o sanatçının gerek estetik tasarım süreci, tekniği, yapım aşamasındaki dokunuşları, eserin sonucunu ve ait olduğu tanım grubunu belirlemektedir. Aydınlanma döneminden sonra ortaya çıkan bir sınıflandırma çabası, 19. Yüzyılda 'Güzel Sanatlar(Alm. bildende Künste)' ve 'Gösteri Sanatları(darstellende Künste)' kümelerini ortaya çıkartmıştır. Güzel Sanatlar'da resim, Gösteri Sanatlarında tiyatro gibi alanların birbirinden ayrılması da tanımlamaların çeşitlenmesine yol açmıştır. Oysaki günümüzde sanat sözcüğü üzerine yapılan günlük konuşmaların ardından genellikle Güzel Sanatlar akla gelmektedir. Aynı durum günümüz alman toplumunda da paralellik gösteriyor olsa gerek ki, Werner Heinrichs de bu durumu dile getirmiştir(Heinrichs, 2006, 14). Buraya kadarki ele alınan süreçlerin bir kırılma noktası olarak ifade edilebilecek olan Fin de Siècle döneminde de önceki sanat ve sanatçı kavramları, dönemin her alanında olduğu gibi yeni bir tanımlama sürecine yol açmıştır. Kendisinden önceki dönemlerin zorunlu varisi olan Yüzyılın Sonu evresi, içinde bulunduğu güvensizlik hissini aşmak için bir takım yeni tanımlamalarla tarih sayfasında yerini alacaktır.

2. Fin de Siècle ve Dekadanlaşan Sanatçı

Yukarıda açıklanmış olan sanat ve sanatçının kavramsal çerçevesindeki tanımlama süreçleri, Antik Yunan Kültürü'nden başlayarak kronolojik olarak çeşitli düşünürlerin ilgi alanına girmiş, konu üzerine çeşitli akımlar ve ilkeler meydana gelmiştir. Platon ve Aristoteles'ten başlayarak sanatın ve sanatçının ne olduğuna dair tanımlamalar, Kant'ın sanatçı ve zanaatkâr arasındaki ortaya koyduğu fark, Baumgarten'ın estetik ilkelerini oluşturması ve ayrı bir dal olarak ele alması gibi süreçler, insan zihninin ve bu zihin ürünlerinin medeniyet inşası olarak ontolojik bir yapıya dönüşmesi, sanat ve sanatçı kavramını 19. Yüzyılın sonuna kadar taşıyan unsurlar olmuştur. Başlangıçtan 19. Yüzyıla kadarki karşılaşılan rasyonalleşme ve bilimselleşme eğiliminde olan düşünce yapısı, Avrupa dini merkezlerinin otoritesini sarsmış, kilisenin etkinliğini indirgeyerek seküler düşüncenin pozitif bir ivme yakalamasına sebep olmuştur. Aynı zamanda bu düşünce yapısı, Avrupa'nın geleneksel ahlâk ve değer yargılarına karşın, pozitivist kazanımlarıyla popülerliğini arttırmıştır. Bu yeni değerlerin kaçınılmaz sonucu olarak 20. Yüzyılın başında karşı karşıya kalınan kültürel krizin aşılması adına ihtiyaç duyulan sosyal ve kültürel yapının yeniden yapılandırılması, aynı zamanda dil, edebiyat, sanat gibi alanlarda da bir yenileşme hareketine yol açmıştır. 1868 - 1914 yılları arasında varlığını sürdüren Fin de Siècle, yani Yüzyıl Sonu, 19. ve 20. Yüzyıllar arasında bir köprü oluşturmuş, kendisinden sonra sanat anlayışını oldukça etkilemiş ve sanatta ve hatta sosyal ve kültürel diğer alanlarda 'çöküş'(Alm. Dekadenz) kavramının yükselmesini sağlamıştır.

Friedrich Nietzsche, 1872 yılında kaleme aldığı 'die Geburt der Tragödie adlı eserinde, Antik Yunan kültüründen aktardığı Apollon ve Dionysos tanrılarının kişiselleştirilip bir özelliğe indirgenmiş haliyle, sanata dair fikirlerini ortaya koyar. Her ne kadar, Apollon ve Dionysos benzetmeleri Nietzsche'den önce kullanılmış olsa da(Schopenhauer: Die Welt als Wille und Vorstellung), sanat ile ilgili ele alınışından dolayı Nietzsche'nin eserinde daha baskındır. Apollon ve Dionysos'un eserde temsil ettiği özellikleri açıklamak gerekirse, Apollon, şekli ve düzeni, Dionysos ise coşkunluğu ve yaratma arzusunu ifade eder. Bu şekilde sanatçı, kendi zihninde hem Apollon'dan hem de Dionysos'tan pay alan ve bu diyalektik dikotomiyi özümseyerek eserlerine aktaran kişi konumundadır. Bu ikililiğin çatışımından meydana gelen yaratıcılık da sanatçının hangi taraftan daha çok pay aldığına göre değişkenlik ve çeşitlilik gösterir. Sanata dair bu ikililiği ise Friedrich Nietzsche, 'Die Geburt der Tragödie' adlı eserinde, yalnızca mantıksal bir içgörüyü değil de, aynı zamanda sanatın gelişiminin Apollon ve Dionysos ikililiğine bağlı olduğuna dair bir görüşün kesinliğiyle yaklaşıldığında, estetik bilimi için çok şey elde edileceğini belirtir(Nietzsche, 1967, 1). Ayrıca dönemi içerisinde modernite sürecini başlı başına bir çöküş olarak niteleyen Nietzsche, bu çöküşün ardından 'üstün insan'ı arayan düşünür konumunu almıştır. Ayrıca dönemin eserlerinde Nietzsche'nin çizmiş olduğu 'demonize rönesans' çerçevesi, birçok karaktere açıkça örnek olmuş ve Fin de Siècle'nin Dekadan yazınında yer bulmuştur(Uekermann, 1985, 14).

'Fin de Siècle' kelimesi Fransa'da 19. Yüzyılın sonunu ifade etmek için kullanılmıştır. Aynı zamanda bu kelimeye farklı anlamlar da yüklenmiştir. Wolfdietrich Rasch, bu kelimenin "genç olmayı, naif olmayı ve geleneksel olmayı da tanımladığını, aynı zamanda bazen tek taraflı olarak yorumla, sinir zayıflığı ve şüpheliği de" tanımladığını ileri sürmüştür(Rasch, 1977, 31).

Wolfdietrich Rasch'ın ifadesinden yola çıkarak, dönemin çeşitli yazar ve düşünürleri tarafından bir tür 'hastalık' olarak dillendirilen bu yorumla, çökme, Avrupa'nın her alanda yaşadığı bir yenilenme evresi

olarak ele alınabilir. Söz konusu bu çöküş, dönemin modern düşünce yapısını ve kültürünü de geçmişten ayırıştırarak, öznenin algı biçiminde de farklılıklara yol açmıştır. Bu yeni bireyin tanımının da yapılması gerekmektedir. Birey, yalnızca rasyonel bir varlık değil, aynı zamanda duygularla donatılmış bir insandır. Rasyonellik ve duygusallık arasındaki bu karşılaştırma, elbette ki dönemin Avrupa'sındaki sanatçıların sembolizm ve modernizm akımlarının etkisiyle meydana gelmiştir. Duyguculuk, İrrasyonelizm ve Bireycilik gibi akımların sanatta vücut bulmasını takiben sanat dışı alanlarda, yani politik sahnenin içerisinde pozitivist, materyalist ve rasyonalist düşünce karşıtı özellikler görülmüştür. Yukarıda sözü edilen yeni bir çıkış yolu ümidinin yol açtığı çözüm aşaması, bir takım alanlardaki öncülerini de beraberinde getirmiştir. Sosyal ve beşeri bilimlerin anlayışını değiştiren ve yeni bir yorum bilinci getiren Sigmund Freud, çoksesli müziğin devrimcisi Arnold Schönberg, modern resim ve sanatta çığır açan yenilikler getiren Gustav Klimt, Oskar Kokoschka ve Egon Schiele gibi isimlerin tümü 'Fin de Siècle' Viyana'sından yükselmiştir (Arslan, 2016, 28). Yalnızca sanat alanında değil, aynı zamanda dil çalışmalarıyla ses getirmiş Mauthner'den Wittgenstein'a kadar uzanan bir Viyana ekolu görülmektedir (Steinert, 2001, 181).

Yukarıda ifade edildiği gibi, bu kelime bir çağın sonunu belirtirken, aynı zamanda bu çağın niteliklerini de kasteder. 'Fin de siècle' kelimesinin arka planında toplumsal değişimlerin adımları yer almaktadır. Simone Winko'ya göre, "1900'lü yıllara doğru, naturalistlerin değerlendirdiği modernleşme süreçlerinin yeni bir niteliği meydana gelmiştir. Bu durum umutla dolu hızlandırılmış bir sosyal değişimle birlikte aynı zamanda güvenlik kaygısı ve çabucak değişen gelenekle başlamıştır." (Winko, 2000, 340). Elbette ki bu değişim, beraberinde bir takım sorunları ve çöküntüleri de meydana getirmiştir. İşte bu değişim ve çöküşle birlikte Dekadan kavramı ortaya çıkar. 'Dekadan, sanatçıların, yazarların ya da burjuvaların duygu durumu olarak gösterilmelidir.' (Rongen, 2014, 30) diyen Simone Rongen ile birlikte çöküşün psikolojik yanı ortaya konulmuştur.

Aynı zamanda dekadanzaşma üzerine, dönemin kendisine yakın sayılabilecek bir zamanda, dekadanzaşma kavramını ele alan Eckhart von Sydow, bu duygu durumuna ilişkin bir diğer görüş olarak can sıkıcı duyguların kasvetli bir bulutu benzetmesi ile birlikte, varolmanın aşağılık kompleksi bilincinin ve tüm varoluş olasıklarının bir bütünü olarak ele alır (Sydow, 1922, 19). Buna göre varoluşun değersizliği duygusu ile birlikte, acının dünyası, saçmalık ve bir boşluk üzerine kurulur. Acının dünyası yine de saçmalığı ve sıkıntıyı da içinde barındırarak bu çöküşü oluşturur; bir bakıma dekadanz, kendi varoluşu açısından bir külfettir.

Sanatsal açıdan ele alındığında, yukarıda ifade edildiği gibi, 19. Yüzyılın sonlarında çöküş terimi, edebiyat alanına yansiyacak şekilde, çöküntünün sebeplerini arttıran bir sanatsal yaratım sürecine işaret etmiştir. Aynı zamanda 'Fin de Siècle' ifadesi, 19. Yüzyılın çöküntü atmosferini de vurgulamak için bir takım belirleyici yazarlar tarafından kullanılmıştır. Melankoli, sona gelmişlik ve varoluş acısı gibi bir takım anahtar kelimeler meydana gelmiştir. Estetik alanında ise bir nesnenin sanatsal yönü üzerinde güçlü bir vurgu ile karakterize edilme süreci de hem sanatsal üretim amacını hem de sanatçının yaratım krizlerini göstermiştir.

Fin de Siècle açısından ele alınması gereken bir diğer olgu da Sanatçı Romanı'dır (Alm. Künstlerroman). Odak merkezi bir sanatçı olan bu türde, protagonistin sanatsal faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. Bir sanatçıya dair olan şeyleri konu edinen Sanatçı Romanı, sanatçının gelişimi açısından ele alındığında da bir Gelişim Romanı (Alm. Bildungsroman) özelliği taşımaktadır. Bu çalışmanın başından beri ortaya konulan sanatçı kavramları açısından yukarıda sözü edilen tür oldukça büyük rol oynamıştır. Edebiyat Tarihi açısından çeşitli örneklerine sıkça rastlanılan Sanatçı Romanı, Goethe'nin 'Wilhelm Meisters theatralische Sendung'u, James Joyce'un 'A Portrait of the Artist as a Young Man' eseri, Thomas Mann'ın 'Der Tod in Venedig' adlı noveli ile büyük örnekler vermiştir. Kimi zaman bu eserlerde sanatçının bir 'dahi' olarak ele alınması ya da dekadanzaşan bir birey olarak ele alınması söz konusudur. İster dahi, ister dekadanz figürleri olsun, söz konusu ele alınması gereken en önemli konu sanatçıdır. Bu açıdan Sanatçı Romanı, sanat ve sanatçı kavramı açısından önemli bir rol oynamaktadır.

Sonuç

Açıkça görüldüğü üzere, değişim gerçeğinin hayatın her alanına nüfuz etmesi ile birlikte, sanat ve sanatçı kavramları da bu değişimden payını almıştır. Antik Yunan Kültürü'nde sanat ve sanatçının zanaat ve zanaatkâr olarak ele alınması, mevcut kavramların epistemolojik hedeflerini kendi içerisinde karşılamasına rağmen, Platon ve Aristoteles'ten sonraki düşünürlerin bu kavramlara dair yapılan açıklamalarla yetinmemesi ve düşünsel merdivene bir basamak daha eklemesi, insanlığın bilişsel gelişimi adına pozitif rol oynamıştır. Aydınlanma döneminin en önemli filozoflarından Immanuel Kant, çağa damgasını vuran, bilhassa sanata dair görüşleri açısından ele alındığında son derece önemli bir rol oynayan 'Kritik der Urteilskraft' eseriyle sanat ve sanatçı kavramlarına farklı bir yorum getirmiştir. Sanat ve zanaat arasındaki

ayrımı gözler önüne seren Kant, aynı zamanda sanatın ereksel nedenlerini, sanat ve zanaatın epistemolojik farklılıklarını ortaya koyarak, ayakları yere daha sağlam basan bir sanat tanımlaması ortaya koymuştur. Öte yandan bu tanımlamaların, kendisinden sonraki düşünürleri de etkilemesiyle birlikte, daha önceleri varlığını sürdüren fakat tam olarak tanımlanmamış estetik kavramının Baumgarten ve ardından Hegel ile birlikte adeta yeniden doğuşu, sanat kavramına dair yorumlamaları genişletmiştir.

19. Yüzyılın sonuna doğru gerek ekonomik gerek siyasal yeniliklerin oynadığı rol ile birlikte, adeta bir sıkışmışlık içerisinde olan sanat kavramı da kendisi üzerinde fikir yürüten kişilerde bir 'çöküş' niteliği oluşturmuştur. Dekadan kavramının dönemsel sınırlarındaki popülerliği, Fin de Siècle ve sonrası birçok yazara motifsel olarak kaynak sağlayacak, sanatçının yozlaşma, yaratım krizleri, estetik alımlamaları gibi özelliklerle birçok eserde yer alacaktır.

Yukarıda da belirtildiği gibi 'eski ve geleneksel olmayanı' tanımlayacak olan Fin de Siècle, kendi zamanından önceki söylenenler ile arasına çektiği belirgin sınır ile birlikte, yeni bir sanat ve sanatçı anlayışı ortaya koymuştur. Bu açıdan bakıldığında, oldukça önemli bir detay ortaya çıkmaktadır. Antik Yunan Kültürü ile birlikte sanat ve sanatçı kavramları henüz tarihsel açıdan bir giriş bölümü oluşturmaktadır. Giriş bölümünün ardından daha detaylı ve daha tanımlayıcı bir çıkış gösteren sanat ve sanatçı kavramı, nitelik ve niceliksel özelliklerinin oldukça belirginleştiği Aydınlanma dönemiyle birlikte bilimsel bir yön kazanır. Fin de Siècle ile birlikte söz konusu kavramların meşrutiyeti sarsılarak bunalım evresine girmektedir. Bu dönemde varlığını oldukça hissettiren Dekadanlaşma olgusu hem kendi dönemi hem de modernitenin tanımlanma süreci açısından oldukça önemli bir rol oynar. Giriş ve gelişme bölümlerini takiben sanat ve sanatçı kavramı, kendisini çöküşle birlikte sonuca ulaştırılmıştır. Fakat insanlık tarihinin engellenemez ilerleme süreci, her adımda daha da ileri giderek yeni tanımlamalar ortaya koyacaktır. Örneğin 'Gesamtkunstwerk' terimi ya da yakın geçmişteki 'Kültür Endüstrisi' gibi sentez tanımlar, insanlık tarihinin bilişsel merdivenini meydana getiren basamakları oluşturmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Aristoteles(1987). *Poetika*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Aristoteles(1911). *Nikomachische Ethik*. Leipzig: Felix Meiner Verlag, (Çevrimiçi) <http://gutenberg.spiegel.de/buch/nikomachische-ethik-2361/73>, 19 Ocak 2018
- Arslan, Cüneyt(2016). *Psikolojinin Edebileşmesi: Arthur Schnitzler ve Normatif Hastalık İmgesi*. Konya: Çizgi Kitabevi
- Baumgarten, Alexander Gottlieb(2007). *Ästhetik*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- Frisk, Hjalmar(1960). *Griechisches Etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Hegel, G. F. Wilhelm(2007). *Vorlesungen über die Ästhetik I*. Frankfurt/M.: Suhrkamp Verlag.
- Heinrichs, Werner(2006). *Der Kulturbetrieb: Bildende Kunst - Musik - Literatur - Theater - Film*. Bielefeld: Transcript Verlag.
- Kant, Immanuel(1963). *Die Kritik der Urteilskraft*. Stuttgart: Philipp Reclam.
- Nietzsche, Friedrich(1967). *Die Geburt der Tragödie*. (Çevrimiçi) <http://www.nietzschesource.org/#eKGWB/GT-Selbstkritik-1>, 19 Ocak 2018
- Platon(1985). *Der Staat(Politeia)*. Berlin: Akademie Verlag. (Çevrimiçi) http://www.alexandria.de/object/book/Platon/Platon-Der_Staat-Politeia.pdf, 19 Ocak 2018
- Platon(1987). *Phaidon*. Berlin: Akademie Verlag. (Çevrimiçi) <http://gutenberg.spiegel.de/buch/platons-werke-zweiter-theil-7315/19>, 19 Ocak 2018
- Rasch, Wolfdietrich(1977). *Fin de Siècle als Ende und Neubeginn*. İçinde: Fin de Siècle. Zu Literatur und Kunst der Jahrhundertwende. Hansers Sozialgeschichte der deutschen Literatur. R. Bauer (drl.). Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag.
- Rongen, Simone(2014). *Die Ästhetik des Ekels in der Literatur: Von der Antike bis zu Gottfried Benn*. Hamburg: Diplomica Verlag GmbH.
- Steinert, Heinz(2001). *Kunst und Wissenschaft in Wien der Jahrhundertwende*. İçinde: Theorie als kulturelles Ereignis. Pfeiffer, L. Kray, R. Städtke, K.(drl.). Berlin: Walter de Gruyter
- Sydow, Eckhart von(1922). *Die Kultur der Dekadenz*. Dresden: Sibyllen Verlag O. M. B. H.
- Uekermann, Gerd(1985). *Renaissancismus und Fin de Siècle*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Winko, Simone(2000). *Novellistik und Kurzprosa des Fin de Siècle*. İçinde: Naturalismus, Fin de Siècle, Expressionismus, 1890-1918. Y. Mix (drl.). Hansers Sozialgeschichte der deutschen Literatur. München: Deutsche Taschenbuch Verlag.